

Mens en Wereld

Het is, nu veertien dagen na de dood van Sir Winston Churchill, voor mij ten enen male onmogelijk om nog iets te berde te brengen, dat niet allang veel beter en deskundiger door een ander gezegd of geschreven is. Toch is het me' nog veel onmogelijker om over het overlijden van deze grote man helemaal te zwijgen, omdat ik eenvoudigweg op dit moment mijn aandacht moeilijk op iets anders kan richten.

De oorlog, de bezetting en alles wat daarmee samenhangt, heeft vooral op mijn generatie, van mensen, die toen net volwassen begonnen te worden en die net in die jaren zulke grote verwachtingen van het leven hadden, een ontzettende indruk gemaakt. Heel diep op de bodem van ons bewustzijn, daar ligt het allemaal, altijd, en het gaat nooit meer weg.

Nu is dit niet iets, om vreselijk tragisch over te blijven doen. Ons leven is nu eenmaal opgebouwd uit alle mogelijke grote en kleine onderdelen, die ons beurtelings blij maken en verdriet doen en waar we, soms met moeite, mee moeten leren leven.

Zo zijn, de afgelopen weken, weer allerlei gebeurtenissen uit die angstige tijd opgehaald en we hebben het elkaar weer verteld, hoe we door Churchill's V-teken, dat doordringende klopsignaal, altijd weer moed kregen om door te gaan. Een keurig oud dametje uit Wassenaar vertrouwde me eens toe: „Als ik zo'n mof zie, of een N.S.B.-er, dan maak ik lekker heel onopvallend het V-teken! Dan worden ze erg boos, maar ze kunnen me nooit iets maken, want ik weet van niets!”

Op een avond, kort na de bevrijding, zaten we op het balkon. 't Was al donker en we keken zo'n beetje naar de silhouetten in de tuinen beneden ons en naar de af en toe oplichtende sigaretten van de burens op de balkons aan de overkant. 't Was heel stil. Ineens hoorden we, vrij hard, „het” bekende klopsignaal, maar deze keer was het niet het begin van een radio-uitzending, het was, heel echt, de vijfde symphonie van Beethoven, helemaal. Nog nooit was deze symphonie zo diep tot in al onze vezels doorgedrongen. Het was niet meer alléén het klopsignaal van de bevrijding, het was de bevrijding zelf, voor het eerst weer, in muziek.

Niemand mopperde, dat de buurman z'n grammofoon zo hard aan had. Iedereen luisterde en toen het uit was, kwam er applaus van de balkons.

Er was weer eten, van die keiharde Engelse biscuits, en er was, gelukkig, ook weer muziek.

De gezapigheid van het vaderlandse humanisme

Er zijn van die lekkere, Hollandse woorden, die zo Hollands zijn, dat je ze niet eens vertalen kan. Lekker is er zelf een, maar denk bijvoorbeeld eens aan snoezig en sussen en zonnetje. Aan sloom, zoetjes aan en goeiig. Gezanik, leuk en schatje. En neem nu eens gezapig. Het Franse woordenboek geeft als vertaling in wanhoop vier Franse woorden, waarvan je met je klomp voelt dat het dat niet is. Het Engelse net zo. Het Duitse begint er niet eens aan. Gezapig is wel zó mooi Hollands. Je ziet meteen een wei en een sloot en een stelletje herkauwende koeien voor je.

Het woord humanisme daarentegen, daar is geen woord Hollands bij. Men vindt het ook niet in het etymologisch woordenboek en ik zou ook niet weten bij welke gelegenheid het onze taalschat is binnengeslopen. Daarmee wil ik niet zeggen, dat het Nederlands humanisme ten onzent een exotische plant is. We hebben een humanistische traditie van 500 jaar en dat is tijd genoeg om te wennen. Bovendien kan men de Nederlandse cultuur een redelijk absorptievermogen niet onzeggen. We hebben er in die tijd iets echt Hollands van gemaakt, zo zeer, dat het allerhollandste woord gezapigheid er op past als een deksel op een doosje.

Dat geldt natuurlijk niet voor het humanisme alleen. Al dat soort Europese gedachtenstromingen krijgen nationale tintjes.

Het Nederlandse liberalisme is anders dan het Engelse, het Nederlandse socialisme lijkt nauwelijks op het Franse en Lenin had al moeilijkheden met het Nederlandse communisme.

Maar het humanisme is hier echt goed gevallen en ik zou bijna de neiging hebben om het vaderlandse humanisme „het enige echte” te noemen. Van het Franse, het Duitse, het Indiase en misschien iets minder van het Engelse en het Scandinavische humanisme, heb je toch het gevoel, dat ze in hun land toch wel een beetje iets exotisch zijn gebleven.

Met het humanisme in Holland is dat niet zo. Het hoort er echt bij, zoals het Protestantisme er bij hoort. Het zit zelfs logischer en centraler in ons cultuurpatroon verweven dan het katholicisme en dat heeft toch ook al ruim de tijd gehad om zich wat aan te passen.

En omdat het zo Hollands is, heeft het ook die nationale gezapigheid ingezogen. Of misschien kon het zo Hollands worden, omdat het van huis uit een zekere predispositie tot gezapigheid had.

Ja, stil maar, ik heb ook wel eens van Coornhert gehoord. Er is een tijd geweest van een militanter humanisme en er is zeker een tijd geweest, dat het in Nederland helemaal niet zo gezapig was. Maar dat is toch al verdraaid lang geleden. Echte militante groeperingen zijn in de Vaderlandse geschiedenis de Hoeken, de Kabeljauwen, de Watergeuzen. Maar met Remonstranten en Contra-Remonstranten krijgt het al iets komisch, met die geschiedenis met

die boekenkist. En bij Patriotten en Prinsgezinden zijn we al echt in de operette-achtige blijspelsfeer, waarvan Troelstra's revolutie nog een laat opflikkerinkje was, terwijl de N.S.B. waarschijnlijk niet eens door Mussert serieus genomen werd. Neen, in zo'n sfeer heeft een militant humanisme waarachtig niet kunnen gedijen.

Maar bovendien is de aard er ook niet erg naar. Tolerantie en redelijkheid vragen niet om uniform en ganzenpas. Ofschoon daar de kous toch niet mee af is. Marsman, ter Braak en du Perron, om nu eens enkele door de tijd al wat geheiligde namen te noemen, waren militant genoeg, zonder tot belachelijkheid te vervallen. Nu, dat is dan waar, door de eeuwen van gezapigheid heen hebben we dan altijd wel perioden gehad van een literaire oppositie met militante trekjes en warempel, voor zover dat dan b.v. gepaard ging met protesten tegen de vaderlandse kerksgigheid, zit er zelfs wel een relatie met onze humanisten. Maar met het vaststellen daarvan, zijn we er dan ook wel, zo wat. En dat is toch echt niet voldoende om het Nederlandse humanisme een militante traditie te kunnen toeschrijven.

In het septembernummer van Reken-schap verscheen van de hand van dr. P. Thoenes een artikel onder de titel „De gezapigheid van het vaderlandse humanisme” dat hier en daar in het Humanistisch Verbond al tot polemische besprekingen aanleiding heeft gegeven.

Daar het artikel van dr. Thoenes een ruimere lezerskring dan die van Reken-schap verdient, drukken wij het hierbij in zijn geheel af met de bedoeling het in een volgend nummer aan een kritische bespreking te onderwerpen.

Maar al is het dan niet zo strijdbaar geweest, mag ik daarom zonder meer zeggen, dat het gezapig is?

Nu, zo zonder meer is dat wel een grove generalisatie. Van Praag is echt niet gezapig en hij heeft in zijn Hoofdbestuur echt wel felle baasjes en bazinnetjes.

Voordat er een humanistisch verbond was, ontbrak er misschien ook wel een klankbodem aan de strijdbaarheid van individuele humanisten. Al kan men dan wel weer vragen, waarom het zo lang geduurd heeft, voor een dergelijk verbond tot leven kwam. Maar nu het er is, heeft het vanzelf wel strijdbaarheden gewekt en gebundeld. De 13.000 leden zullen wel het actiefste deel zijn van b.v. de kleine twee miljoen buitenkerkelijken in Nederland. En door de dappere strijd om de geestelijke verzorging is er wel een publiciteit ontstaan, die op buitenstaanders de indruk maakt, dat er rondom de

(slot op pagina 3)

**Uitgave van het Humanistisch Verbond - Verschijnt om de veertien dagen
20e jaargang no. 3 - 6 februari 1965**

Kritisch allerlei

door R. de la Rie

Is er bij de Amsterdamse overheid een bordje in de maak, dat cafés „voor homo's verboden” zal maken? Of zal het bij deze onaangename klankassociatie blijven? De prijs voor het beste commentaar op de allerwegen reacties uitlokkende maatregelen ter zake, behoort mijns inziens uit te gaan naar Vrij Nederland, dat schreef: „De Amsterdamse overheid heeft besloten, dat er nu eens een keer genoeg homofielencafés in de stad zijn. Als voortaan zo'n café in andere handen overgaat mag het speciale karakter niet gehandhaafd blijven. En zaken die niet zo zijn, mogen het niet meer worden. Anders geen muziek, en de deur dicht om twaalf uur. Er is weinig voor die maatregel te zeggen, maar op het eerste gezicht lijkt er ook weinig reden zich kwaad te maken. Het aantal van deze gelegenheden is de laatste tijd in Amsterdam snel toegenomen; op het ogenblik schijnen er zo'n vijftientig te zijn, genoeg zou men zeggen voor de meest rusteloze cafébezoeker. Als er erg veel meer komen, zouden er inderdaad wel eens arge-loze toeristen in verwarrende situaties kunnen raken. Bij nader inzien blijkt er echter een bijzonder bedenkelijke kant te zitten aan dit besluit. Er is namelijk maar één manier waarop caféhouders zich aan de nieuwe voorschriften kunnen houden: door naar eigen inzicht klanten de deur te wijzen, op grond van vermeende seksuele eigenaardigheden. Niet op grond van ordeverstoring gedrag, want iedereen is het erover eens, dat homofielen over het algemeen rustige klanten zijn. De Amsterdamse overheid heeft met andere woorden aan de caféhouders een gedragslijn voorgeschreven, die moet leiden tot willekeur en discriminatie.”

In het hanteren van onze democratische rechten heeft die hoofdstedelijke overheid trouwens in het algemeen geen gelukkige hand. Waaraan, of liever gezegd aan wie zou dat toch wel liggen?

De anglicaanse bisschop van Grafton (New South Wales, Australië) steunt de minister van onderwijs, Wetherwell, die een nieuw programma heeft vastgesteld voor het godsdienstonderwijs op openbare scholen. Dat programma houdt in, dat het onderwijs zal gaan over een goede manier van leven en de principes waarop dat is gebaseerd. Over het christendom moet worden onderwezen als een onderdeel van een meer omvattend overzicht van de voornaamste godsdiensten der wereld. Ofschoon de aartsbisschop Arthur het niet in alle opzichten

met de minister eens is, acht hij het redelijk, dat de zaken op een niet-confessionele school zo worden gezien en het behoeft wel geen betoog, dat het voorstel hartelijk wordt gesteund door het Humanistisch Verbond in New South Wales. De minister wordt evenwel van kerkelijke zijde ook gekritiseerd, omdat hij van mening is, dat het element van godsdiensttoefening of het uitdragen van persoonlijke opvattingen niet thuishoort in het onderwijs dat door een leerkracht bij het openbaar onderwijs wordt gegeven. Wie zijn kinderen naar een bijzondere school stuurt, weet wat hun te wachten staat, maar het openbaar onderwijs staat open voor iedereen, kent geen discriminatie en behoort derhalve niet in dienst te staan van de opvattingen van de onderwijzer. Dat neemt niet weg, dat de bijbel erkend wordt als een rijke bron, waaruit zeer veel kan worden onderwezen, en die een wezenlijke bijdrage heeft geleverd tot onze cultuur. Ik lees dat allemaal in de wekelijkse nieuwsbrief van het Australian News and Information Bureau. De ideeën zullen u niet vreemd zijn, maar waar vind je in Nederland een aartsbisschop die het daar mee eens is? En – nog sterker – waar vinden we eindelijk eens een minister die het openbaar onderwijs een goed hart toedraagt? De meest objectieve benadering van dit „vak” heet op sommige openbare middelbare scholen nog altijd „cultuurgeschiedenis van het christendom”; buiten het christendom schijnt er niet veel cultuur te bestaan. De vakleerkracht is doorgaans een dominee, en zou die dat vak nu werkelijk objectief, zonder persoonlijke voorkeur en zonder zendingsneigingen kunnen geven? Kom nou, het christelijk geloof houdt immers de plicht tot bekeren in!

Zowel De Nieuwe Linie als Vrij Nederland hebben aandacht besteed aan de wijze waarop het Nederlandse Jongeren-Vrijwilligersprogramma op het ogenblik werkt in Kameroen. In de Linie doet dat dr. C. S. I. J. Lagerberg, het hoofd van de afdeling documentaires van de KRO-televisie, die in de laatste functie ook al de staf gebroken heeft over het werk van deze jonge vrijwilligers. De conclusie van Lagerbergs constatering, dat er fouten gemaakt zijn, is dat het „bepaald niet waar (is), dat Nederland met zijn traditionele effectieve hulpverlening via het particulier initiatief voorkeur moest geven aan de jongerenbeweging van minister Luns. (...) Tezelfdertijd gaan leden van b.v. de KAJ

op kosten van collega-arbeiders weg en komen terug na goed-volbrachte arbeid”. In Vrij Nederland noemt A. Ekker de televisiereportage van Lagerberg van een „eenzijdigheid die vijandige vooringenomenheid verried” en hij legt verband met het feit dat „krachtig vooral van KVP-zijde anderhalf jaar lang actie is gevoerd tegen de overheidsbemoeiing met de uitzending van deze jongerenteams”. Deze katholieke actie schijnt succes op te leveren, want staatssecretaris Diepenhorst wil nu het grootste deel van de activiteiten van dit jongerenprogramma overhevelen naar een stichting waarin naast het bestaande JVP van de overheid ook de particuliere stichting Jongeren-Vrijwilligerscorps zal zijn opgenomen. Deze stichting wordt onder veel meer ook de selectie van de uit te sturen jongeren toevertrouwd. Voor wie nu weet hoezeer er van confessionele zijde altijd naar wordt gestreefd deze hulp aan het „particulier initiatief” (lees: aan missie en zending) over te laten, „die immers al zo'n rijke ervaring hebben”, is het gevaar wel duidelijk. „Een zeer groot deel van de Nederlandse jeugd is niet georganiseerd (en dus niet in dat corps vertegenwoordigd, dI.R.). Dat geldt met name de socialistische, de liberale en de buitenkerkelijke jeugd. Daarom zal volstrekt verzekerd moeten zijn, dat buitenkerkelijke jongeren, humanisten, socialisten, liberalen, pacifisten en wie anders

ook, georganiseerd of niet-georganiseerd, voor honderd procent gelijke kansen krijgen, zowel bij de werving als de selectie. Dat was bij de aanvankelijke opzet in het JVP verzekerd. Het zal ook in de toekomst een onafwijzbare eis moeten blijven. Dat was niet op voorhand door de formule die staatssecretaris Diepenhorst op het oog had, verzekerd. Na de tekenende KRO-reportage is er alle aanleiding om die eis nog eens met alle nadruk te stellen.”

En nu moet ik toch werkelijk even op de vuist met de redacteur van ons aller In en Om. Die tracht een paar maal per jaar onze activiteiten te stimuleren door in een rubriek Uit de gemeenschappen ons voor te houden hoe goed andere gemeenschappen het wel doen. Wij voelen ons na lezing daarvan altijd wat beschaamd en nemen ons voor toch nog wat harder te lopen voor dat Verbond van ons. Maar in het laatste nummer lees ik: „De Amsterdamse HJG roert zich de laatste tijd hevig. Er is nu een blad verschenen, De Peperbus”. Maar meneer de redacteur! Die goeie ouwe Peperbus bestaat al jaren en jaren, om precies te zijn sinds 1953. Ik weet dat zo nauwkeurig, omdat ik hem, samen met Hans Mozes en Kees Luyendijk, zelf heb opgericht. U mag de eerste jaargang nog wel eens bij mij komen inkijken, maar hij is al wat vergeeld...

XVIII

Al wat 'k gedaan heb, heb ik goed gedaan behalve leven.
'k Ging door de wereld zonder opperhuid,
aan alle ruwe winden prijsgegeven,
nooit een veroveraar
altijd een wil'ge buit.
Ik kon geen mensch aanschouwen
zonder te beven van meelij
om zijn uiteindelijk, pijnlijk lot.
Toch bleef ik meestal stom;
ik wist niet hoe te geven.
Voor hen die vroegen
was ik al te dikwijls
stug en bot.

Het werk heb ik aanbeden.
'k Heb er mij aan bedronken.
Ik ben er zalig diep in onder gegaan.
Wat rest er mij?
Een nijverig verleden,
wat woorden die eenzamen
vertroosting schenken
maar die verwaaien lijk de blaan
die in den herfst even opglanzen en ontbinden.
Ik was een korte tijd
de blinde leider van de blinden.

Schrijf op mijn graf geen opgeschroefde woorden,
ook geen gebed en stellig niet een klacht.
Schrijf mijn devies dat ik zoo vaak en dankbaar hoorde:
het woord van Don Giovanni – zijn zieleheil verbeurd
„A torto di viltate taciato mai sarò”:
Nooit heeft de vlek der lafheid mij besmeurd.

Marnix Gijsen

Uit: „The House bij the Leaning Tree”
Den Haag (Stols/Barth) 1963

(slot van pagina 1)

subsidiepot nog wel levendige gevechten worden geleverd. Dat gevecht om een plaatsje in de zuilenrij brengt natuurlijk wel wat leven in de brouwerij. Het past ook goed in de reeds genoemde vaderlandse traditie van remonstranten, patriotten, fracties en partijen.

Maar toch is wat daar dan aan verontwaardiging, solidariteit en bezieling wordt opgebracht niet van een zodanige omvang en een zodanig gehalte, dat het als een frisse wind kan dienen, die de wolken der gezapigheid verdrijft en het Nederlandse humanisme in het nationale geheel het beeld geeft van een jonge beweging.

Het kan ook bijna niet. Het humanisme wordt in belangrijke mate gevoed door de buitenkerkelijkheid en het karakter van die buitenkerkelijkheid bepaalt voor een groot deel het karakter van ons humanisme.

Er is een kleine felle groep, die door de Kerk in enigerlei vorm in geweten is gekwetst. Het zijn mensen, die een goed en vertrouwd dak zochten, ervoeren dat de Kerk dat niet meer was en er toen uitgetrokken zijn, om het elders in eigen beheer beter te proberen. Vaak ligt hun problematiek in een organisatorisch vlak. Zij voelen de Kerk als machtslichaam als een gevaar en gaan in een andere organisatie, om daar een tegenwicht tegen te vormen.

Zij zijn de kern van getrouwen, de schrijvers, de sprekers, de bezoekers, de bestuursleden, kortom de actieven.

Zoals overal en altijd zijn zij een minderheid. Zij zijn echter nog meer een minderheid dan in andere verenigingen, omdat de strijd tegen de misstanden in de Kerk niet de voornaamste bron der Nederlandse buitenkerkelijkheid is.

De voornaamste voedingsbron van de buitenkerkelijkheid lijkt mij het overbodig worden van de Godsidee.

Al zou de Kerk zijn georganiseerd als een gemeenschap van heiligen en al zou er in nog geen honderd jaar een humanistisch verbond bestaan, naar wiens woordvoerders we op zondagmorgen konden luisteren, dan zou de onkerkelijkheid in openlijke of verkapte vorm zich toch rustig uitbreiden.

Maar die onkerkelijken, die zo ontstaan, zijn bijzonder rustige lieden. Zij hebben zich met voldoende zekerheden omringd en voelen zich daar wel bij. Natuurlijk hebben ze wel problemen, maar dat zijn persoonlijke dingen, met een carrière, een huwelijkspartner, kinderen of schoonfamilie. Allemaal dingen, waar God niet aan te pas komt, maar het humanistisch verbond evenmin. Het is al keurig, dat ze er lid van geworden zijn en regelmatig giren. Naar bekend is het automatisch girobiljet de modernste vorm van aflatenhandel.

Kortom, al is er een oude relatie tussen humanistisch denken en literaire avant-garde, al bestaat er een kern van toegewijde organisatie-mensen binnen het verbond, ik kan mij niet verheugen, dat voor mij de woorden gezapig en humanisme een hecht verbond hebben aangegaan.

Het humanisme is een vriendelijke vijver, met eendjes en wat kroos, bankjes aan de kant, rustige bejaarden en weinig schreeuwende kinderen.

En als dat zo zou zijn, kunt u vragen, waarom mag dat dan niet? Als dit een land van vijvers is en niet van watervallen, waarom moet er dan krampachtig wat anders van gemaakt worden?

Is er eigenlijk duidelijk een bezwaar aan te voeren tegen de bestaande situatie? Moeten we ons dan echt laten opjatten door om copy verleggen zittende redactiesecretarissen of overactieve afdelingssecretaressen?

Wij Nederlanders zijn goeddeels een a-historisch volk. Een volk zonder historische zin. In ieder geval zonder veel nationale historische zin. Misschien is dat een noodlot, misschien zou het ook een zegen kunnen zijn. Voor de meeste Europese volkeren is geschiedenis vaderlandse geschiedenis. Het is daar de zingeving op lange

termijn van alle oorlogen, expedities en revoluties die het volk heeft meegemaakt. Het brengt in beeld, dat wat de mensen samenbracht in meer dan persoonlijke interesses. Voor velen was het Rijk de verwezenlijking van de gemeenschap der mensen op aarde. Althans het was de meest vatbare afspiegeling ervan in een wereld die er in feite nog niet rijp voor was.

Voordat de nationale gedachte tot leven kwam, had de Kerk al gefilosofeerd over de mogelijke vorm van mensengemeenschap op aarde, maar het besef van de Zondeval had haar de ware moed ontnomen, om hier de gemeenschap der rechtvaardigen te stichten. Met de nationale gedachte treedt er een laïcisering op. Het is toch de poging op aarde binnen een geografisch beperkt gebied met een aantal verwanten een leefbare gemeenschap te creëren, zij het vaak in strijd met of ten koste van andere zulke gemeenschappen.

Op lange termijn bezien is dit nationalistische denken typisch West-europees cultuurgoed. Er is een verwantschap met het humanisme door de diesseitigheid, het concentreren op de verwezenlijking van doeleinden hier en nu.

Er is ook vijandschap. Het humanisme is verdraagzaam en redelijk, twee eigenschappen, die het nationalistisch denken nooit hebben gesierd. Noch het christelijk denken, noch het nationalistisch denken, zijn dezer dagen nog in staat ons op lange termijn een perspectief te bieden over de organisatie van het menselijk leven op aarde. In Nederland in het bijzonder niet. Het katholicisme past ons niet, het protestantisme wordt meer en meer een kracht uit het verleden. Een waarlijk nationale gedachte heeft na 1648 hoogstens nog in 1945 gebloeid.

Dat betekent dat de traditionele vormgevers op dit gebied op het ogenblik schijnen uitgespeeld.

Toch kan een cultuur niet bestaan, zonder zich met die vraag bezig te houden. Zelf ben ik geneigd om die vraag naar de gezamenlijke vormgeving van het menselijk leven op aarde als de centrale vraag voor elke cultuur te zien.

Er is op het ogenblik in Nederland nauwelijks een politieke, culturele of religieuze stroming, die het nog waagt hier tot een duidelijke stellingname te komen. Het socialisme is de laatste vormgever op dit gebied geweest, maar wat dit op het ogenblik nog aan beeldvorming opbrengt, onderscheidt zich nauwelijks van wat de Verzorgingsstaat al aan voortreffelijkheden op elk gebied heeft weten te organiseren.

Men kan zich nauwelijks voorstellen, dat het Nederlands humanisme, zich de lacune realiserend, zich nu in de handen zal spugen en in de komende 24 afleveringen van Rekenschap een compact en systematisch beeld zal geven, van hoe de Europese samenleving in de komende honderd jaar er uit zal kunnen zien.

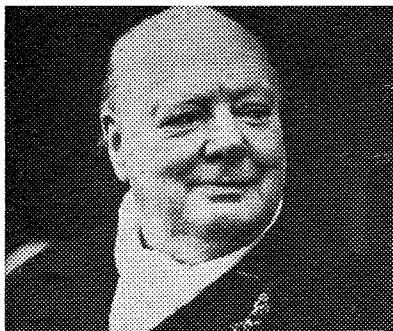
Dat is ook niet wat ik verwacht of suggereer. Wat wel gezegd kan worden is dat het Nederlandse humanisme intellectueel gesproken, bijzonder gunstig is geëquipeerd, om een dergelijke discussie op gang te brengen. Het mist de nationalistische geborneerdheden, die andere naties zo vaak beletten gisteren voor morgen te vergeten. Het heeft niet de religieuze inhibities, waardoor het leven pas na de dood belangrijk schijnt te worden. Het heeft een traditie van redelijkheid en verdraagzaamheid, die een nieuw Europa maar al te hard nodig zal hebben.

Dus... intellectueel gesproken... Dan is er een toekomst en een taak voor het Nederlands humanisme.

Maar intellectueel gesproken is niet voldoende. Intellectueel gesproken is nooit voldoende. Kijk maar naar Rekenschap, dat intellectueel vlekkeloos is, maar toch een saai blaadje.

Misschien dat het tot een zekere verlevendiging zou kunnen leiden, tot een doorbreking van de gezapigheid, als in haar kolommen de wezenlijke discussie kon worden heropend over zin en taak van het Nederlands humanisme.

P. Thoenes

In memoriam WINSTON CHURCHILL

Over wijlen Winston Leonard Spencer Churchill schijnt nu wel alles gezegd. Groot en veelzijdig is aan zijn nagedachtenis hulde gebracht. Zou een woord „uit humanistisch oogpunt” daaraan nog iets kunnen toevoegen?

Wij maken deel uit van een gemeenschap, die ontzaglijk veel te danken heeft gehad aan de vastberadenheid van Churchill in zijn strijd tegen een vorm van barbaarsheid, welke in de historie haar weerga niet heeft gehad. Het is zelfs alsof het nationaal-socialisme een verschrikkelijker verschijnsel wordt, naarmate het verder in het verleden komt te liggen. Dat Churchill de onderdrukten moed heeft ingesproken, de vervolgd hoop heeft gegeven en de geknevelde volken heeft helpen bevrijden, heeft hem tot het symbool gemaakt van de krachten, die Hitlers ondergang tenslotte hebben bezegeld.

Geen groep heeft zich over de vernietiging van het nationaal-socialisme meer kunnen verheugen dan die der humanisten. Velen van hen, voor wie ethische maatstaven de belangrijkste waren bij het vormen van hun oordeel, hebben gehuiverd bij de gedachte, dat het Derde Rijk slechts ten val kon worden gebracht door de ontplooiing van een superieur militair geweld. Maar ik meen dat wij ons allen hebben gerealiseerd hoe hopeloos en zinloos het leven in Europa en het lot der wereld zouden zijn geworden na een overwinning van Hitler en dat wij een hoge prijs betalen moesten om deze verschrikking af te wenden. Te veel tientallen miljoenen waren al door het woeiden der nationaal-socialisten uitgehongerd, mishandeld en vermoord, van de Noordzee tot de Wolga, van de Noordkaap tot de Middellandse Zee, om niet met alle middelen deze razernij te stuiten.

Het is om de rol die Churchill in dit drama heeft gespeeld dat hij recht had op hulde en dankbaarheid. Hogelijk strekte het hem tot eer dat hij ook in de moeilijkste oorlogsjaren de wetten heeft geëerbiedigd van de parlementaire democratie. Het Lagerhuis was het forum voor zijn belangrijkste redevoeringen en verklaringen. Geestelijke vrijheid achtte hij een onaantastbaar voorrecht van volwassen volkeren, van ketterjagerij en absolutisme was hij een verklaard tegenstander, ideologisch fanatisme was hem volkomen vreemd: hij kon in zijn boeken soms ironisch gewagen van hetgeen hij in besloten kring „christendom met de tomahawk” heeft genoemd.

En hoewel men kritisch staan kan tegenover vele van zijn conservatieve opvattingen over binnenlandse politiek en het Empire, moet men erkennen dat hij de volken, tot wie hij zich wendde, hoog schatte. Hij onthield hun het bitterste beeld der realiteit niet en liet niemand in illusies verkeren. Daartegenover versterkte hij de hoop op een betere toekomst. Met president Roosevelt stelde hij het Atlantisch Handvest op, en zijn coalitieregering gaf Beveridge opdracht de plannen te ontwerpen voor wat men later de „Welfare-State” heeft genoemd. Beide documenten waren zo vooruitstrevend, dat Churchill later de consequenties ervan niet in volle omvang kon aangaarden. Hij had er echter mede de stoot toe gegeven.

De Winston Churchill, wiens nagedachtenis wij eren, rees in tragische jaren boven zichzelf uit.

Constandse

Beschouwingen over 40 jaar katholieke universiteit

„40 jaar katholieke universiteit” is een uitgave van de Katholieke Radio Omroep en het Centraal Fonds voor Katholiek Hoger Onderwijs. Men treft hierin een achttal radio- en televisie-lezingen van hoog gehalte aan, welke door hoogleraren van de katholieke universiteit te Nijmegen werden uitgesproken.

Ten dele bevatten de redevoeringen wetenschappelijke beschouwingen, welke zonder meer verlicht genoemd kunnen worden. Van wetenschappelijk conservatisme, wat wij de kerken dikwijls moeten verwijten, is geen sprake. Wel komt, bij mij althans, het onaangename gevoel op, dat hier opportunisme een rol speelt. Men vraagt zich immers af waarom de kerken in deze tijd ineens zo vooruitstrevend doen, terwijl dezelfde denkbeelden, reeds lang geleden door vrije geleerden ontwikkeld en aangehangen, toen bestreden werden. Hoe dan ook, deze publicatie is het lezen waard, omdat men kennis neemt van denkbeelden aan de Katholieke Universiteit over uiteenlopende onderwerpen.

Er is nog een aspect dat onze aandacht vraagt, dat me voor het geestelijke leven in Nederland dienstig lijkt te signaleren, om er bij voortdurend op attent te zijn en er duidelijk stelling tegen te nemen. Het is, dat men blijkbaar in kerkelijke kringen nog steeds van mening is, dat de goede en diepe menselijke gevoelens in de godsdienst wortelen, tot God terug te voeren zijn, zoals wij dit ook heel sterk in de sluitingstoespraken voor de televisie naar voren zien komen. Deze opvatting moet bestreden worden, eenvoudig omdat hetgeen hier door gelovigen wordt opgeëist evenzeer ons deel is. Want ook de niet-gelovige en (of) de humanist kunnen vol vertrouwen zijn, liefde voelen en schenken, opofferend zijn met een diepte, die naar waarachtigheid gewogen minstens aan het aan God ontleende gelijk kan zijn.

Hier volgen dan van elk der acht sprekers de naam, de titel van de voordracht en een aanhaling daaruit, die mij het meeste trof, soms op grond van de bedenkingen die ik hierboven aanhaalde, soms ook niet.

Prof. dr. L. J. Rogier: Katholieke universiteit; brug naar nationale samenleving. — Uit de laatste alinea van zijn rede blijkt, dat hij oude gedachten niet heeft getoetst aan de huidige omstandigheden; wij lezen daar: „Nederland blijft immers het huis, waarin wij rechtmatige plaatsen hebben, al brengt een rijk geschakeerde dagbladpers ook maandenlang dag aan dag de trieste bewijzen, dat in 's vaderlands achterhoeken meer lieden wonen dan de meesten van ons zich bewust waren, die deze rechtmatigheid nog altijd niet in haar volheid willen erkennen. Eens te meer moet het dan voor ons, als wij morgen het werk hervatten, verstandig heten de zinspreuk *In Dei nomine feliciter*, nu ruim veertig jaar gedragen en in zwakheid beleefd, te verstaan in haar historische samenhang met het oud Vindicamus („Wij houden vast”).” Hier heeft hij beslist niet gedacht aan de reacties op het Humanistische streven in het zuiden des lands en geen afstand genomen tot zijn onderwerp.

Prof. dr. E. J. Ariëns: Het geneesmiddel, zijn gevaren en de wettelijke beveiliging daartegen. — Dit onderwerp wordt op zakelijke wijze behandeld en geeft geen reden tot opmerkingen.

Moedig geloof

Prof. dr. H. M. M. Fortmann: Volwassen geloof en kinderlijk geloof. — Dit stuk is voor ons zeer de moeite waard. Fortmann noemt Vestdijk, Marx en Freud en stelt vragen over geloof en ongelooft. Hij verzwijgt geen argumenten tegen zijn eigen overtuiging en voelt zich hierin sterk. Tenslotte is het ook bij hem zo dat het

goede alleen van de Heer afkomstig is, wat onder meer uit een zijner laatste alinea's blijkt: „Ik wil eindigen met een tekst uit de psalmist: „De Heer is mijn herder en niets zal mij ontbreken”. Welk een woord! Welk een moed is er nodig om te durven zeggen, dat niets mij zal ontbreken! Het kind kan dit, omdat het nog het tegendeel niet ervaren heeft. De volwassene zal zich moeten terugtrekken op een niet meer binnen-werkelijke zekerheid om deze superieure rust in zichzelf te kunnen bewaren.

Prof. dr. A. G. M. van Melsen: Een kwestie van geloof in wetenschap. — Hier krijgen de niet-gelovigen geen enkele kans, waarmee de beperktheid van de inhoud weergegeven is.

Prof. dr. E. C. F. A. Schillebeeckx O.P.: De vijfvoudige decentralisatie van de kerk. — Ook hier wordt het ons moeilijk gemaakt, omdat we er eenvoudig niet aan te pas komen, zoals wel blijkt uit het volgende gedeelte: „De Kerk is gaan beseffen dat Christus niet alleen het *Hoofd van de kerk* is, maar ook de *Heer van de wereld*. Daarom is de maatschappelijke levensordening van de tijdelijke maatschappij in rechtvaardigheid en menselijkheid ook een *teken* dat verwijst naar de Wederkomst van Christus. De vermenselijking van de wereld en daarin de vermenselijking van de mens zelf behoren in een zekere zin mede tot de *messiaanse* goederen, die Christus ons door zijn levensoffer heeft verworven en die de christenen, mede-erfgenamen van Christus, dan ook op een broederlijke wijze moeten verdelen onder alle mensen. De promotie van de mens op cultureel, sociaal en economisch gebied, gelijke kansen bieden aan alle mensen, de hulp aan ontwikkelingslanden, enz., zijn daarom niet alleen profane, wereldlijke taken, te voltrekken vanuit een christelijke geest, maar betekenen bovendien een innerlijk realiseren van het *christelijk* Messianisme.”

Ontstaan van het leven

Prof. dr. Ch. M. A. Kuyper: Ontstaan van het leven uit de dode stof. — Een modern betoog, dat in heldere vorm en in kort bestek een duidelijk overzicht van het onderwerp geeft. Aan de wetenschappelijke inhoud valt niets toe te voegen; wel had de slotzin beter weggelaten kunnen worden. Hier volgt de laatste alinea: „Een ander probleem is, of het leven op aarde een uniek verschijnsel is, dat nergens elders in het heelal wordt aangetroffen. Indien de geschetste ontwikkeling juist is, dan moet uitgaande van dezelfde eenvoudige moleculen, onder soortgelijke omstandigheden, ook elders in het heelal een dergelijke ontwikkeling hebben kunnen plaatsvinden. De schattingen over het voorkomen van planeten zoals de aarde, die daarmee overeenkomen in samenstelling en afstand tot hun zon, variëren, maar ook volgens de laagste schatting zijn het er altijd nog een honderdmiljoen. De mogelijkheid is dus zeker niet uit te sluiten dat elders in het heelal talloze planeten levende wezens herbergen. Eén van de taken van de ruimtevaart in de verre toekomst zal zijn dit vast te stellen.”

Prof. dr. H. J. C. M. G. Ruygers: Universiteit en huis. — Een genoeglijk praatje zonder meer.

Prof. dr. W. J. M. A. Asselbergs: Nederlands geestesleven na 1945. — Hierin vinden we een aantal gedachten die ons bezighouden. Ik citeer enkele gedeelten: „Ook het wereldbeeld, zelfs het wereldbeeld van de gewone mens, de zogenaamde man op straat, heeft ingrijpende wijzigingen ondergaan. Het is sterk technocratisch geworden. Dit was het reeds gedurende de hele twintigste eeuw, maar hoe snel is die technisering toegenomen na de Tweede Wereldoorlog! Hierdoor is in het wetenschappelijk denken een

voorrang van de bèta-wetenschappen (de in de uitgebreidste zin van het woord fysieke wetenschappen) ontstaan, ten opzichte van de geesteswetenschappen, die vroeger hun leer min of meer oplegden aan de onderzoekers op het gebied van de fysica. Er is tengevolge van deze omslag een pijnlijke verzwakking voelbaar van alle klassieke of classicistische opvattingen en methoden. Schools wordt bijna niet meer gedacht, of anders gezegd, het denken wordt gewantrouwd wanneer het nog enige verbinding met het schoolse verradt.

Daarentegen is het menselijke wereldbeeld verruimd tot waarnemingsgebieden, waarvan voor de meesten van ons de geheimen nog totaal onopgelost zijn. Wat zoekt de mens in de kosmische ruimte, waarheen geregeld ruimtevaarders of ruimtevaartuigen vertrekken om aan de aarde iets bij te brengen. Wat? Voor de meesten van ons hangt dit nog, letterlijk gezegd, in de lucht.”

Dit in de lucht hangen is een grappige zinsnede, die, en dat mag hier, van bèta-standpunt uit natuurlijk onhoudbaar is. Prof. Asselbergs' vraag „Wat zoekt de mens” is onwetenschappelijk. Hier geldt zonder meer: „De mens zoekt”.

Kritisch toezien

Tenslotte nog het laatste gedeelte van deze voordracht, dat voor zich zelf spreekt: „Het is de functie van iedere wetenschapsbeoefening dat zij kritisch toezie. Dit verplicht haar, niet alle waarden prijs te geven zonder ernstig te onderzoeken waaraan. Dit conserverende element is uit de wetenschap niet weg te werken, maar het is niet de wetenschap zelf. Haar bestaan vraagt om een eigen klimaat. Dit klimaat kan aan iedere universiteit min of meer verschillend worden gevormd. Een klimaat is niet een verzameling van vóórordelen, noch in de gunstige zin, noch in de ongunstige zin die dit woord gewoonlijk in onze gesprekken heeft van vooroordeeldheid. Een klimaat is een beleefbare bestaansomgeving van het waarnemend subject. Het is een algemene en samenbindende omgeving, waarin ieders werk wordt opgevangen, geprikkeld en op een gemeenzaam doel gericht. Dit mag niet allereerst worden gezien als een kerkelijk of als een religieus doel. Maar er dient wel rekening mee te worden gehouden, dat binnen het levensdoel van iedere mens de religie een koers-richting op het uiterste einde is.”

Met deze fragmenten is natuurlijk geen recht gedaan aan de totaalinhoud. Ik hoop echter dat ze aanleiding kunnen zijn om met belangstelling het geheel ter hand te nemen, waarvan ik aanneem dat de K.R.O. nog wel exemplaren in voorraad heeft.

Dr. J. Houtgast

Nog eens: DE INDUSTRIËLE REVOLUTIE

Meermalen ben ik het met de zienswijze van de heer P. D. van Roijen niet eens, doch dit is natuurlijk helemaal geen bezwaar: wij humanisten zullen zeker niet over alles gelijk denken.

Als echter een artikel als „De humanistische revolutie en de industriële revolutie” (Mens en Wereld van 19 dec. '64) in zo opvallende opmaak gebracht wordt lijkt het me niet alleen nodig om te laten blijken dat mijn zienswijze geheel van die van de heer v. R. verschilt, maar meen ik toch ook een woord van protest te moeten laten horen tegen het feit dat een zoveel omvattend probleem als „industrialisering en automatisering” met een dergelijke oppervlakkige beschouwing wordt „afgedaan”.

Inderdaad moeten we aandacht besteden (en dat wordt, dacht ik, in het Verbond toch ook heus wel gedaan) aan problemen rond arbeidsvreugde, industrialisering, e.d. Vanuit de praktijk van mijn dagelijkse werkring – ik werk in een bedrijfstak, die vrijwel altijd al geautomatiseerd is geweest, n.l. de elektriciteitsvoorziening – durf ik echter stellen dat in vele gevallen een terug naar het handwerk (zoals de heer v. R. propageert) eenvoudig onmogelijk is. Hoe zou men in het dichtbevolkte Nederland zonder elektriciteitsvoorziening kunnen leven? En dit-zelfde geldt voor een veel wijder gebied van de moderne techniek dan de heer v. R., in een nogal simplistische gedachtegang, meent. Het is in zijn algemeenheid onjuist om te stellen

dat de kostprijs bij een groot deel van automatisering en industrialisering de doorslaggevende factor zou zijn. Deze stelling moet m.i. veelal min of meer omgekeerd worden, bijv. zo: door de automatisering van o.a. de chemische industrie hebben de medici op grote schaal de beschikking gekregen over hulpmiddelen waarmee en zuigelingensterfte en epidemische ziekten en diverse kwalen van oudere leeftijd met succes bestreden worden. Dit leidt tot een sterke toename van de bevolking en om voor die bevolking een redelijk bestaanspeil te handhaven is op een veel breder gebied automatisering nodig. Willen we dit op wereldniveau doorvoeren, dan vraagt dit een nog grootscheepser aanpak. Deze ontwikkeling zou misschien door een drastische geboortebeporing te stuiten zijn, zonder de hulp van de moderne industrie is deze echter op wereldschaal waarschijnlijk ook niet te verwezenlijken. Natuurlijk ben ik niet blind voor de bezwaren die aan industrialisering en automatisering kleven in de huidige laat-kapitalistische samenleving, doch deze worden m.i. niet opgeheven door het uitbreiden van de groepen ambachtslieden en boeren, zoals de heer v. R. als „enig redmiddel” aanbeveelt.

Poging tot een uitweg

Mijn ideeën over een poging tot een uitweg – ik zou niet graag over het enige redmiddel wil-

len spreken – uit de problematiek op dit gebied gaan in een heel andere richting: drastische verkorting van de arbeidstijd, met tegelijkertijd inschakeling van alle vrouwen in het productieproces. Dan worden en productie, en verzorging van de kinderen, en zorg voor de huishouding taak voor man en vrouw beiden. Dit dan aangevuld met zinvolle vrijetijdsbesteding voor het hele gezin. Het verbaast me dat deze gedachtegang, waarover de laatste tijd toch wel in het Verbond is gesproken, blijkbaar geheel aan de heer v. R. is voorbijgegaan. Doch redactie, begrijp me goed: dit zijn slechts vage denkbeelden, dit gehele probleem behoeft een veel dieper gaande behandeling. Weest u zich dan echter wel bewust dat dit onderwerp bijzonder veel politieke aspecten heeft (de atombewapening bijv., maar evenzeer de rechtstreekse telefoonlijn Amerika-Rusland, staat of valt met en zonder automatisering). Met een behandeling van dit onderwerp door middel van loze kreten als: „arbeid adelt” – „het kleine bedrijf is moreel waardevol” – „de afstompende arbeid in de fabriek neemt de plaats in van de slavernij” – „de hoofdarbeiders worden door de automatisering uit de kantoren verjaagd” – en „zinvolle vrijetijdsbesteding biedt geen voldoende compensatie” – is echter niemand gediend. Dit kan toch moeilijk een serieuze behandeling van een zo belangrijk onderwerp worden genoemd.

F. Vrind

Strijd tegen overbevolking punt één van een humanistisch programma tot verwezenlijking van „het Goede Leven”

In mijn artikel: „De Humanistische Revolutie en de Industriële Revolutie” (M. en W. van 19 dec. 1964) vermeldde ik met instemming de door Hector Hawton geformuleerde doelstelling van het Humanisme: „Het Goede Leven” houdt in, dat iedere mens in de gelegenheid is, zo ongehinderd mogelijk zijn mogelijkheden harmonisch te ontwikkelen”. Ik merkte op, dat de industriële revolutie het voor miljoenen industrie-arbeiders, gezien hun afstompende arbeid, moeilijk maakt, „het Goede Leven” te verwezenlijken.

De heer F. Vrind meent tegen deze gedachtegang te moeten protesteren. Hij stelt vast, dat de chemische industrie vele medicamenten ter beschikking stelt, waarmee zuigelingensterfte, epidemische ziekten en ouderdomskwalen effectief worden bestreden. Dit zou tot een zegen voor de mensheid zijn, ware het niet, dat een explosieve bevolkingstoename hiervan het gevolg is. Wil men de angstig snel groeiende wereldbevolking in het leven houden, dan is de moderne industrie onmisbaar. Als richtlijn voor de toekomst stelt hij: drastische verkorting van de arbeidstijd en inschakeling van alle vrouwen in het productieproces. Aldus zou het mogelijk worden, dat man en vrouw gelijkgeschakeld worden: beiden zullen dan deelnemen aan het productieproces, de verzorging van hun kinderen en aan de zorg voor de huishouding.

In zijn heldere gedachtegang doet de heer Vrind uitkomen, dat de industriële revolutie enerzijds de versnelde groei der wereldbevolking heeft veroorzaakt en anderzijds de middelen verschaft, om deze groeiende wereldbevolking in het leven te houden. Zijn visie op de

industriële revolutie is derhalve *optimistisch*. Dit optimisme kan ik tot mijn spijt niet delen. Ik meen, dat de mensheid wegens de industriële revolutie uit haar evenwicht is geraakt en zich in een rampspoedige ontwikkeling bevindt. Van een gezonde ontwikkeling is geen sprake, maar van een bedenkelijk ziekte-proces, dat de meest catastrofale mogelijkheden in zich bergt.

In de huidige kritieke situatie kan men zich overgeven aan een oppervlakkig optimisme – wat m.i. de heer Vrind doet – of aan een verlamdend pessimisme. Beter is het, de huidige situatie te onderzoeken in het licht van het door Hector Hawton omschreven ideaal van „het Goede Leven” en een programma op te stellen, dat de huidige ontwikkeling ombuigt in de richting van „het Goede Leven”: een humanistisch programma dus, dat het genezingsproces der mensheid beoogt. Ik wil één punt noemen, dat m.i. in dit program thuis hoort:

Met man en macht moet eraan gewerkt worden, dat de explosieve toename der wereldbevolking plaats maakt voor een geringe toename van de wereldbevolking.

Dit naar mijn mening meest urgente punt van een humanistisch program betekent in de praktijk: propaganda voor een verspreiding van rubbervoorbehoudsmiddelen (in de Pinkers-pil geloof ik niet). Wij hebben ervoor te ijveren, dat onze politieke partijen (P.v.d.A., V.V.D. en P.S.P.) het terugdringen van de overbevolking (nationaal en internationaal) op hun urgentieprogramma's zetten. Dit houdt in: Strijd voor afschaffing van de kinderbijslagwet!

* Dit allesbeheersende programmapunt houdt de volgende consequenties in: geringe bevol-

kingstoename brengt een ontspanning teweeg, die een *rustige* ontwikkeling mogelijk maakt. Koortsachtige huizenbouw en koortsachtige opvoering van de produktiviteit zullen plaatsmaken voor *normale* bouw van *degelijke* woningen en stabiele ontwikkeling van landbouw en industrie.

* Vermindering van bevolkingstoename leidt tot geringere behoefte aan produktie, m.a.w. werkloosheid. Deze werkloosheid leidt tot de noodzaak, nieuwe werkgelegenheid te scheppen in de sfeer van ambacht en landbouw. De boer, de ambachtsman en de kleine neringdoende zullen verloren terrein heroveren en de fabriekmatige produktie zal ingekrompen worden.

* Arbeidsvreugde zal procentueel toenemen en afstompende arbeid zal procentueel afnemen. De steden zullen kleiner worden en de dorpen zullen de ideale woonplaatsen worden voor boeren, ambachtslieden, neringdoenden en industrie-arbeiders (industrie-spreiding).

* De huisvrouw hoeft niet naar de fabriek. Zij kan zich ten volle wijden aan haar huishoudelijke bezigheden en aan de opvoeding van haar kinderen, die niet naar crèches worden verbanen.

Ik ben benieuwd, of dit program weerklank vindt onder de lezers van „Mens en Wereld”. Het staat niet los van mijn grote ontdekking, n.l. *de ontdekking van het platteland*. Zowel op het eiland Tholen als in de omgeving van Beilen leerde ik een aantal boerengezinnen van nabij kennen. Bij hen ontdekte ik „het Goede Leven”. Noch in Amsterdam, noch in Leiden, waar ik eertijds woonde, heb ik „het Goede Leven” ontdekt. Op de boerderij en in het dorp is „het Goede Leven” werkelijkheid. De mensheid zal gelukkig worden naarmate de overbevolking plaatsmaakt voor een stabiele bevolkingsgroei, de noodzaak van industrialisatie afneemt, het aantal stedelingen afneemt en het aantal dorpen toeneemt, het ambacht en het boerenbedrijf in ere hersteld worden en de kouwedrukte plaatsmaakt voor „het Goede Leven”. Assen P. D. van Roijen

TURKSE HUMOR

Verdienste

Onder het sultanaat twistten enkele ministers over de vraag, welke burgemeester het meest had gedaan voor de Oostturkse stad Erzurum. Een van hen zei: „Dat was Ahmad Pasja!” Geen van de aanwezigen kende de naam. „Wie was dat dan? Wij kennen geen burgemeester met de naam Ahmad Pasja!” Het antwoord luidde: „Ahmad Pasja is onmiddellijk na zijn benoeming op weg naar de stad gestorven. Daarmede heeft hij de stad te grootste dienst bewezen!”

Richtlijn

Een boer wendde zich met de volgende vraag tot een bektasji (islamitische ordebroeder): „Wanneer ik mij uitkleed heb en voor een religieuze wassing de zee ben ingegaan, naar welke richting moet ik mijn gezicht dan wenden?” Zonder aarzelen antwoordde de bektasji: „Dat is geen probleem. Je moet je blik richten naar de plaats, waar je kleren liggen, zodat ze niet gestolen worden.”

Herinnering

Ali Pasja en Fuat Pasja konden elkaar niet uitstaan. Toen de eerste grootvizier was geworden, werd de ander benoemd tot gouverneur van Cyprus. Voordat Fuat Pasja zijn nieuwe functie op Cyprus aanvaardde, zei Ali Pasja tot hem: „De ezels van Cyprus zijn overal zeer beroemd. U zoudt mij een bijzonder genoegen doen, wanneer u bij uw terugkomst er één voor mij meebracht.” Toen Fuat Pasja wederom van Cyprus naar Istanbul terugkwam, bracht hij eerst een bezoek aan de grootvizier. Toen hij deze zag, riep hij uit: „O, ik ben vergeten, dat u mij om een ezel gevraagd hebt. Nu ik u zie, denk ik er weer aan. Neem mij niet kwalijk!”

Rechtsnorm

Nasreddin Hoca, de Turkse Uilenspiegel, trad voor het eerst op als rechter. Hij hoorde één van de twee partijen en zei: „U hebt gelijk!” Vervolgens hoorde hij de argumenten van de tegenpartij en sprak: „U hebt gelijk!” Een oudere, ervaren rechter merkte nu evenwel op: „Dit is in strijd met de grondslagen van de rechtspraak. Het is niet mogelijk, dat twee partijen in een rechtszaak gelijk hebben.”

De hoca sprak: „U hebt ook gelijk!”

Kleren maken de man

In de namiddag keerde Nasreddin Hoca, op zijn ezeltje gezeten, huiswaarts na een dag arbeid op de akker. Onderweg kwam hij zijn buurman tegen, die zijn beste kleren had aangegetrokken en zich in tegengestelde richting haastte. „Zeg hoca,” sprak de buurman, „ben je het feest bij Halil de koopman vergeten? Jij was toch ook uitgenodigd?” „Ja, inderdaad, ik was het vergeten,” antwoordde de hoca*. „Ik sluit me meteen bij je aan” en hij wendde de teugel. In zijn vuile, gescheurde werkkleren arriveerde Nasreddin bij koopman Halil, waar zich reeds een groot gezelschap had verzameld. Nasreddin groette de andere gasten, maar niemand nam enige notitie van hem en de gastheer bood hem zelfs geen plaats aan. „Moge Allah je zegenen voor je gastvrijheid!” sprak Nasreddin maar ook hierop reageerde de gastheer niet. Op dat moment werd de hoca zich ervan bewust, dat hij in zijn werkkleding een vreemd figuur sloeg temidden van de deftige gasten. Hij besloot naar huis terug te gaan. Hier wachtte zijn vrouw, die het feestje niet was vergeten, hem in angstige spanning op. Zij had Nasreddin's beste kleren reeds klaargelegd. Hij waste en verkleedde zich en ging opnieuw naar Halil. Tot zijn verbazing werd hij nu door de gastheer bijzonder binnelijk ontvangen en kreeg zelfs een ereplaats aan tafel. Nasreddin ging zitten en het feestmaal begon. Tot verbazing van de aanwezigen nam de hoca zelf geen hap, maar liet de fijnste spijsen in zijn jaszakken verdwijnen. „Wil je nog wat pilav** of liever een stuk kaas. Graag wat vijgen?” vroeg de hoca aan zijn jas. Halil keek de andere gasten ontzet aan. „Wat heeft dit te betekenen? Sinds wanneer geeft iemand, die nog goed bij zijn hoofd is, zijn jas te eten?” „Je wilde toch mijn jas bij het diner”, antwoordde Nasreddin. „Toen ik in mijn oude werkkleding kwam, kèek je zelfs niet naar me en was er geen plaats aan tafel. Nu ik mijn beste kleren heb aangegetrokken, krijg ik de ereplaats. De conclusie, die ik hieruit trek, is dat je mijn beste kleren aan je tafel wilt hebben en niet de man erin.”

Baas boven baas

Op een dag ging de hoca naar de bazaar in zijn woonplaats Akşehir. Een man had een papegaai te koop. Na veel loven en biëden bracht het dier vijftig goudstukken op. De volgende dag ging de hoca opnieuw naar de bazaar met een bijzonder dikke kip onder de arm. Men wilde voor het dier echter slechts één goudstuk geven. Verbaasd wendde Nasreddin zich tot het publiek en zei: „Gisteren boden jullie vijftig goudstukken voor die kleine papegaai en ik krijg voor die vette kip niet meer dan één goudstuk.” De omstanders begonnen te lachen en een man zei: „Natuurlijk, want die papegaai kon spreken.” Nasreddin wees op zijn kip, glimlachte en antwoordde: „Maar mijn kip denkt.”

De lelijke vorst

Nasreddin Hoca verbleef enige tijd aan het hof van Timoerlenk. In onze geschiedenisboekjes heeft deze veroveraar een bijzonder slechte naam. Minder bekend is evenwel, dat zijn residentie Samarkand een centrum van wetenschap en kunst was, welke door deze vorst zeer werden bevorderd. Nasreddin Hoca verbleef enige tijd aan zijn hof. Goethe vertelt in zijn „Noten und Abhandlungen zum west-östlichen Divan” de volgende geschiedenis. Timoerlenk was een bijzonder lelijke man met één blind oog en een kreupel been. Op een dag liet hij de barbier komen. Nadat deze de vorst geschoren had gaf hij hem, zoals gewoonlijk, de spiegel in de hand. Timoer keek in de spiegel en begon, toen hij zijn allesbehalve fraaie gelaat in de spiegel zag, te schreien. Ook Nasreddin begon te schreien. Dit duurde een paar uur. Toen traden een paar hovelingen binnen en wisten met allerlei zonderlinge verhalen de vorst enige afleiding te geven. Deze hield op met schreien. Nasreddin echter ging steeds harder huilen. Timoer wendde zich tot de hoca en zei: „Een blik in de spiegel maakte me zo bedroefd, dat ik me niet kon weerhouden te huilen. Maar waarom schrei jij nu nog steeds?” De hoca antwoordde: „Wanneer u slechts één ogenblik in de spiegel keek en daarover moest schreien, wat moeten wij dan doen, die dag en nacht uw gezicht zien? Wanneer wij niet huilen, wie zou het dan doen?” Timoer barstte in lachen uit. P. Krug

* Hoca (uit te spreken: hodzja) = islamitische voorganger, leraar.

** Pilav: in vet gestoofde rijst, met bonen, amandelen, saffraan e.d.

Over „Turkse humor” verschenen reeds eerder artikelen in „Mens en Wereld” van 9 november 1963 en „Rekenschap” van september 1964.

Mens en muziek

Soms lijkt het erop of Koning Publiek een recital beschouwt als een film, en alleen maar naar de concertzaal kom om de ster... Wel, de affiches maken het er soms naar – enorme letters voor de solist en geen letter over het programma! In zo'n geval wordt op het recital stellig de muziek ondergeschikt gemaakt aan het virtuoze „ik” van de concertgever, arme muziek... Het is voor de muzikale outsider inderdaad moeilijk te voorspellen of de solist (die hij nog niet eerder meemaakte) op het recital een hofnar der virtuositeit zal zijn, iemand die zichzelf als een Narcissus bewondert in de spiegel van zijn eigen perfecte dressuur, of een waarachtig kunstenaar die van elke muzikale stijl met een gewetensvolle zelfverloochening de muzikale dienaar is.

Hoe dan ook, een gevierd solist wordt veelal onderschat. Hij heeft niet bepaald een bestaan van ik-kwam-zag-en-overwon, maar eerder een slopend en zorgelijk leven. Het meer op concertreis dan thuis zijn, met de onvaste tijden van eten en slapen, is op zichzelf reeds drukkend.

Voeg daarbij, de nooit aflatende onrust over het eigen technisch en artistieke niveau en over de kans van een afnemend succes, over het in stand houden van de reputatie, en de zorg voor de lichamelijke fitheid (de dreiging der verkoudheid bij zangers, b.v.) – aan dit alles denkend begrijpen we dan iets van de dramatische achtergrond van een gevierde solistencarrière. Een carrière die soms slechts wordt gerealiseerd met opoffering van andere levensgebieden, zoals gezinsgeluk. Figuren als Wladimir Horowitz, Pablo Casals en Lily Kraus danken hun unieke naam voor een groot deel aan het feit dat zij jarenlang werkten aan één programma, alvorens er mee in de openbaarheid te treden.

Een andere puzzel voor de solist, is de programmasamenstelling – zijn programma mag noch te alledaags (volgens het stramien Bach, Beethoven, Chopin, Debussy) zijn, noch al te veel spanning van hemzelf of van het publiek vergen. Het is een goede gewoonte dat een recitalprogramma bestaat uit twee grote werken, die omlijst worden door kleinere muziekjes. Maar er zijn ook originele durvers, zoals de Rus Sviatoslav Richter, de pianist van wie Amsterdam een Schubert-recital meemaakte.

De meeste recitals zijn als een bloemlezing van muziekgeschiedenis opgebouwd à la muziekdoor-de-loop-der-eeuwen, via een volgorde als Händel-Beethoven-Liszt-Ravel-Schönberg. Via zulke uiteenlopende stijlen toont een solist het dankbaarst zijn veelzijdigheid. Veeleisender is het echter, om diverse componisten uit dezelfde periode op één programma te plaatsen, b.v. de negentiende eeuwers Mendelssohn, Chopin, Liszt, Weber en Schubert. Programma's van zangrecitals bestaan soms louter uit liedreksen, liederen die op een bepaalde manier bij elkaar horen, zoals door de schakel van een samenbindend verhaal. Schubert, Schumann, Brahms en Moessorgski componeerden dergelijke cycli.

Daarentegen kan een zangsolist ook verschillende talen in zijn liedprogramma opnemen, zodat het publiek kan meemaken hoe groot de invloed is van het taaleigen op de muziek en hoe in menig lied de nationale stijl toch ook boven de tekst uit puur muzikaal manifest is. Het is een bijzondere ervaring als een zanger van één tekst (zoals van Goethe of Shakespeare) liederen van verschillende componisten vertolkt. Het wordt menig concertgever (terecht) kwalijk genomen als in zijn programma geen hedendaagse muziek of muziek uit zijn eigen land voorkomt. Leo Hoost

IK denk er ZO over

De laagste kaste

Het Indiase kastensysteem heeft in het „christelijke westen” altijd de nodige kritiek ontmoet en m.i. terecht. De verontwaardiging hierover was meestal zo groot, dat men de kasten in eigen land niet meer zag. Toegegeven, dit waren dan kasten van maatschappelijke aard en niet van religieuze, maar ik vraag mij af of ze daarom minder verwerpelijk waren. (Men moet blijkbaar humanist zijn om maatschappelijke verschijnselen van even groot belang te achten als religieuze).

Ook Nederland had zijn kasten. Wie iets wil weten over het standverschil in de vorige eeuw leze eens een willekeurig boek uit die tijd. De vraag of dit nu geheel verleden tijd is, zou ik niet onmiddellijk bevestigend durven te beantwoorden, ook al geef ik toe dat er wel het een en ander is veranderd. Wat het calvinistische Zuid-Afrika betreft hier zijn de maatschappelijke of beter gezegd „kleur-kasten” nog steeds een bittere realiteit.

Ik dacht aan deze feiten toen ik één dezer dagen vernam, dat de omroepverenigingen zendtijd hadden geweigerd ten behoeve van onze 5.750 Turkse arbeiders. (In West-Duitsland vinden zulke uitzendingen wel plaats). Nu is dit wel te begrijpen. In de Nederlandse radio en televisie wordt de dienst uitgemaakt door de lolbroeken, de toppers en floppers, de Dorussen, de Stiefbeens, de zingende schaatsenrijders en andere zingmannen en de lieden die ons per hoorspel de nodige moorden leveren. Een kwartier zendtijd per week kan dus onmogelijk gemist worden. (Het is mij achteraf nog een raadsel hoe Openbaar Kunstbezit in de radio een paar jaar geleden, zij het met moeite, het vege lijf heeft kunnen redden. In ieder geval ontgaat het deze creatieve programmamakers volkomen voor welke moeilijkheden de Turkse arbeiders hier staan. Zij zijn gedwongen door

armoede hun land te verlaten om ons welvaartspeil op peil te houden en moeten zich zien aan te passen in een land met een vreemde cultuur, een vreemde godsdienst, een vreemde taal, een ander klimaat, andere leefgewoonten en tradities. Zij missen nog iets: zij hebben in Nederland geen zuil om op of achter te gaan staan (het zijn per slot van rekening maar islamieten!).

Nog triester is het geval van de acht-entwintigjarige Maria Gonzalez, een vrouw, die een kind (haar tweede) verwachtte en door haar man in de steek werd gelaten. Haar werkgever trachtte tevergeefs haar verblijfsvergunning te verlengen. De vrouw geraakte door deze gebeurtenissen in paniek, haar kind werd te vroeg geboren, zij belandde in een ziekenhuis, maar haar verblijfsvergunning werd *niet* verlengd, want buitenlandse werkrachten mogen geen kinderen hebben!

U hebt er op 10 januari al het nodige over gehoord in het humanistisch radiokwartiertje, waarin Garrit Stuijveling heel duidelijk zijn (en zeker ons aller) mening hierover weergaf.

Europa is op weg naar een eenheid, zegt men. Wij zouden er gelukkig mee kunnen zijn als het inderdaad waar was. Wij gaan er aan twijfelen als we het Duits-Frans-Engelse geharrewar en de graanprijskwestie zien, en horen over Duitse pesterijen aan de grens bij het voormalige Nederlandse Tudderen. Wij gaan er ook aan twijfelen als we vernemen hoe mede-Europeanen (ook de Turken willen zich sedert Atatürk nadrukkelijk als Europeanen beschouwd zien!) door velen worden ontvangen. Onlangs verscheen een bundel artikelen over de Europese eenwording onder de titel „A new Europe?” (Boston, 1964). Een van de auteurs merkt hierin op, dat de buitenlandse arbeiders beschouwd worden als „a lower lower class”. Het schijnt waar te zijn. Het geldt helaas ook voor „kleurlingen”, die hier en daar nogal eens worden geweerd.

Prof. Chorus heeft kortgeleden in een boek „De Nederlander uiterlijk en innerlijk” onder de Nederlandse karaktereigenschappen genoemd: kleinzieligheid, boekhoudersformalisme, tekort aan loyaliteit, aan grootsheid in denken en doen. Ook dat schijnt waar te zijn. Toch hopen we dat er nog voldoende uitzonderingen op deze regel zijn!

P. Krug

Naschrift

Nadat dit artikel reeds naar de drukker was verzonden, deelde Minister Scholten in de Eerste Kamer mede, dat op grond van humanitaire overwegingen Maria Gonzalez voorlopig in ons land zal mogen blijven in afwachting van de resultaten van een nader onderzoek door een commissie. Een verheugende mededeling! Wij hopen dat de beroering die deze trieste affaire heeft verwekt zal bijdragen tot meer begrip voor de moeilijkheden van vele buitenlandse arbeiders.

P. K.

Redactie Mens en Wereld

In verband met de ziekte van de heer P. W. van der Vliet heeft het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond dr. H. Bonger, lid van de redactie en oud-hoofdredacteur van Mens en Wereld, gevraagd en bereid gevonden tot het congres in april 1965 als waarnemend hoofdredacteur op te treden.

B. J. Max,
algemeen secretaris.

Lezingen voor de radio

zo. 7 febr. VARA 9.45 uur: G. Stuijveling: „Uit humanistisch oogpunt.”

zo. 14 febr. VARA 9.45 uur: R. W. Schaper: „Onderweg naar volwassenheid.”

zo. 21 febr. VARA 9.45 uur: Libbe van der Wal: „Fatsoensrakers”.

zo. 28 febr. VARA 9.45 uur: C. Cabout: „Uw buurman een Wladivostok”.

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Redactie: Mevr. I. M. A. Donker-Rutgers, dr. H. Bonger, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, H. P. Danz, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, P. W. van der Vliet.

Tijdelijk Redactiesecretaris:
H. P. Danz, Mathenesserlaan 158b
Rotterdam-2, telefoon 25 26 45

Administratie, abonnementen en advertenties:
Oudegracht 152, Utrecht,
telefoon 1 01 63; postgiro 30 49 60 t.n.v.
Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 6,50 per jaar, voor niet-leden f 8,50, buitenland f 10,—; losse nummers f 0,30.

leven sverz ekering op index benad ering basis

Aurora

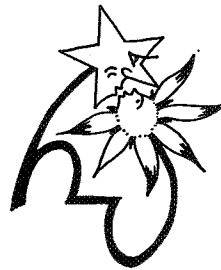
Zend mij vrijblijvend alle inlichtingen
over uw Index-Benaderingspolis.

NAAM:

ADRES:

WOONPL:

(In open envelop, gefrankeerd met 7 cts
postzegel, zenden aan:
N.V. Levensverzekering Maatschappij
AURORA, Stadhouderskade 1a, A'dam).

„Ik heb je lief!”

het wonder

samengesteld door:

Drs. D. Braun O.F.M., P. N. Kruyswijk, Prof. Dr. G. A. Lindenboom, Ds. G. van Loenen, J.J. C. Marlet, zenuwarts, Drs. J. G. van der Ploeg, Dr. D. H. Prins, Prof. Mag. Dr. E. C. F. A. Schillebeeckx O.P., Ds. P. Simoons, Dr. I. Vijlbrief, Drs. J. A. M. Weteman.
(Uitgave N.G.C. no. 26)

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau bij voorkeur door overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht met op het strookje de vermelding: N.G.C. nr. 26.

ANNONCES

Eenz. alleenst. dame, in de 50, m. drukke werkk. wonend in stad a.d. ooststrand v.d. Veluwe zoekt contact voor weekenden en vakantie. Houdt van natuur en goede muziek. Brieven onder nr. MW 155 aan het bureau van dit blad.

Dame alleen, hum. zoekt kamer met kook- en stookgelegenheid, onverschillig waar. Brieven onder nr. MW 154 aan het bureau van dit blad.

Gezagt. wed. 60 j. landh. in 't Gooi bew. biedt aan d. of h. uit gelijk mil. inw. a. als huisgen. op basis v. gelijkh. leeft. t. ± 65 j. Uitv. brieven onder nr. MW 158 aan het bureau van dit blad.

Heer 47 jaar (humanist) zoekt gezellige kamer in Zeist of omgeving. Prijsopgave eventueel met volledig pension, alleen kamer, of met warme maaltijd. Spoed. Brieven onder nr. MW 159 aan het bureau van dit blad.

Leraar, veertiger, weduwnaar zonder kinderen, groot liefhebber van sport, met veel culturele belangstelling, zoekt jonge, lieve vrouw. Wil zij brieven met foto, die op erewoord geretourneerd wordt, sturen onder nr. MW 156 aan het bureau van dit blad.

Heer op gevorderde leeftijd, zou gaarne corresponderen, met enige dames of heren, zo mogelijk uit het westen van het land. Brieven onder nr. MW 157 aan het bureau van dit blad.

BEZITSVORMING

samengesteld door Dr. W. Albeda, Dr. A. van Biemen, Ir. G. J. Braat, Drs. H. J. D. Dieters, Drs. J. M. Th. Loeffen, Dr. E. Nordlohne, Drs. A. W. H. J. Quaadvlieg, J. Reehorst en Drs. J. M. den Uyl.

Uitgave Nederlands Gesprek Centrum.

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht, met op het strookje de vermelding: N.G.C. no. 27.

„De motivering van de Godsdienstvrijheid bij Dirck Volckertszoon Coornhert” door Dr. H. Bongers.

Dit boek is een waardevol bezit voor hen, die belangstellen in de geschiedenis van de idee der verdraagzaamheid.

Prijs f 4,25 – ingenaaid – 180 pagina's.

„VERANDEREND LEVENSESEF”

samengesteld door Mevr. Hella S. Haasse, Ds. E. van Bruggen, Prof. Dr. H. Freudenthal, Prof. Dr. T. T. ten Have, Ds. S. J. Popma, J. Reehorst, Dr. C. Scharff O.S.A. en Prof. Dr. R. Schippers.

Uitgave Nederlands Gesprek Centrum.

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door storting en overschrijving van f 1,50 op postrekening 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond Utrecht, met op het strookje de vermelding N.G.C. nr. 28.

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van de
humanistische overtuiging

In het decembernummer o.a.

J. C. Brandt Corstius: Herman Gorter, n.a.v. zijn honderdste geboortedag

H. J. J. de Leeuwe: Ter ere van Herman Heijermans

Kwee Swan Liat: Julian Huxley en het evolutionistische humanisme

Abonnementsprijs:

f 9,50 per jaar (voor donateurs en de contribuanten van Socrates en voor studenten f 8.— per jaar).

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan.

HUMANISTISCHE STICHTING

SOCRATES

Oudegracht 152, Utrecht

Giro 582293

Rede en Religie in het Humanisme

In deze uitgave is er naar gestreefd de verschillende opvattingen die zich binnen het humanisme over deze onderwerpen voordoen, tot hun recht te laten komen.

Formaat 15 x 23 cm. – Omvang ca. 250 pag.

Prijs f 9,90

U kunt dit bestellen door overschrijving op giro 30 49 60, t.n.v.

Centraal bureau Humanistisch Verbond

OUDEGRACHT 152 – UTRECHT

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. L. H. Prins.

Abonnementsprijs f 15,— per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever N. KLUWER-DEVENTER.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 30 cent aan postzegels insluiten.